

”Viinalla ajaminen” – omavaraistalouden vaihdantaperinne ja sen katoaminen

1. Näkökulma yhteiskunnan jatkuvuutta ylläpitäviin tekijöihin

Kulttuurin ja perinteen ilmiöillä on vahvasti yhteiskunnan jatkuvuutta ylläpitävä luonne. Yhteiskunnan olemassaoloa tukevat perinteen ilmiöt eivät elä ympäristöstään riippumattomina, vaan yhteiskunnallista kokonaissysteemiä tukevat voimat heijastuvat systeemin pienimpiinkin osatekijöihin, kuten tapoihin. Siten tavoista ja niitä ohjaavista kulttuurisista normeista on luettavissa se rakennekaava, johon yhteiskunnallisen systeemin jatkuvuus nojautuu. Primitiivisten kansojen totaaliset käytänteet olisivat yksinkertaisin tutkimuskohde, mutta suomalaisen yhteiskunnan jatkuvuutta tutkittaessa tällainen primitiivisiin kansoihin vertaaminen ei yksin valota koko totuutta. Voihan yhteiskunnan olemassaolo perustua kulttuurisen kehityksen myöhemmissä vaiheissa syntyneisiin kansallisiin ominaispiirteisiimme. On siis palattava ajassa taaksepäin suomalaisen yhteiskunnan alkulähteille.

Ranskalainen sosiologi Marcel Mauss esitti teoksessaan *Essai sur le don* teorian primitiivisten yhteisöjen jatkuvuudesta. Keskeinen yhteiskunnallinen toimintaperiaate ilmeni Maussin mukaan lahjojen vaihdossa. Tämä alkukantainen vaihdanta ei ollut vaihtokauppaa, vaan nimenomaisesti lahjojen vaihtamista. Lahjoja antamalla sai ystäviä, vaikutusvaltaa ja vastalahjoja. Vaihdantasuhteen avulla ei pyritty tavoittelemaan taloudellista hyötyä, vaan keskeinen kysymys liittyi vastavuoroisuuteen. Lahjan antaminen oli ystävydenosoitus, johon oli vastattava ottamalla annettu lahja vastaan. Vaihdantatilanteessa lahjansaajalle siirtyi osa lahjanantajan persoonaa, hänen henkeään. Siksi lahjansaajan oli annettava ainakin symbolinen vastalahja, jonka kautta henki palautui alkuperäiseen olinpaikkaansa. Kieltäytyminen lahjan vastaanottamisesta merkitsi totaalista kieltäytymistä kaikesta yhteistyöstä ja siten eroa koko yhteisöstä. Yhteisöllinen kontrolli pakotti yhteisön jäsenen edelleen vastaa-

maan vastalahjalla; muutoin hän olisi joutunut koko sen systeemin ulkopuolelle, jonka arvostusta hän nautti. Muodollisellakin vastalahjalla hän taas saattoi nostaa omaa sosiaalista arvostustaan yhteisössä, ja siten edelleen vakauttaa yhteiskunnallista jatkuvuutta. (Mauss 1954, 8, 12–13.)

2. Mitä oli ajaminen?

Lahjojenvaihtorituaalit eivät olleet tuntemattomia suomalaisessakaan kansankulttuurissa. Voidaan olettaa, että näissä meilläkin tavatuissa käytänteissä heijastui sama yhteiskunnallisen jatkuvuuden periaate. Suomalaisessa perinteessä mm. *ajaminen*, *hurrittaminen*, *laikkarointi*, *suikiminen* ja *saamelaisten väärtilaitos* edustavat samaa arkaaista ilmiötä kuin Maussin lahjainstituutiokin. (Allardt 1983, 26; vrt. Vilkuna 1964b; Paulaharju 1947, 122–3.) Kaikissa tarkoituksena oli siirtää omaisuutta yhteisön sisäisten ystävyyssuhteiden varassa. On huomattava, etteivät vaihdannan välineetkään olleet taloudelliselta arvoltaan mitenkään rinnasteisia. Vanhan kansan sananlaskut, esim. ”Lahja lahjaa anoo, hyvä sana tervetystä” tai ”Annettu lahja luvattu lahja”, vahvistavat käsitystä ilmiöiden yhteisestä alkuperästä. Suomalainen kansanperinne tuntee myös lahjasta kieltäytymistä koskevan sananlaskun: ”Joka ylenkatsoo lahjan, se ylenkatsoo antajan”. (Kuusi 1953, 298–299.)

Eljas Raussin kansanelämäkuvaus *viinalla ajelu* -nimisestä rituaalista 1840-luvun Virolahdelta valottaa suomalaiskansallisen lahjainstituution luonnetta. Raussin mukaan rituaalia harjoitettiin virolahtelaisessa talonpoikaisyhteisössä satunnaisten tarpeiden tyydyttämiseksi. Tapa liittyi tiettyihin työsuorituksiin: heinänpurjukseen, riihenpuintiin, teurastukseen, lampaiden keritsemiseen, nuotanvetoon jne. Satunnaista puutetta kärsinyt yhteisön jäsen lähti viinaleilin kanssa kiertämään kyläkuntia talosta taloon. Tarkoituksena oli päästä osalliseksi meneillään olevasta saaliin- tai sadonjaosta tarjoamalla varsinaiselle työkunnalle viinaryypyt. Kaikkien oli vanhaa tapaa kunnioittaakseen otettava viinaryypyt. (Raussi 1966, 117–118.) ”Tapaan ei kuulunut muutoin kuin poikkeuksellisia aikoina selvittää ajamisen syytä. Kaikille oli selvää, ajankohdasta ja lahjatavarasta riippuen, mistä oli kysymys.” (Peltonen 1988, 46–47.)

Tutkimukseni keskeinen kysymys liittyy Marcel Maussinkin esseensä ensimmäisellä sivulla esittämään ajatukseen vastavuoroisen vaihdantasuhteen jatkuvuudesta. Millä ehdoilla vastavuoroisuus institutionaalistui suomalaisessa yhteiskunnassa? Mikä sai lahjan vastaanottajan jatkamaan vaihdantasuhdetta, ts. antamaan vastalahjan vaihdantakumppanilleen?

Tarkastelen kysymystä itäisen Suomenlahden ympäristössä tunnetun vaihdantatavan näkökulmasta. Tämä ei tarkoita sitä, etteivät tutkimuksen tulokset pätsi laajemminkin suomalaiseen yhteiskuntaan. Viinan käyttö vaihdannan

välineenä tavattiin laajemmaltikin, mutta sen liittyminen erityisesti ajamisena tunnettuun tapaan on tutkimuskohdettani rajaava tekijä. Maussin mukaan jatkuvuus perustui näennäisen vapaaehtoisuuden alle kätkeytyneeseen kolminkertaiseen pakkoon: antamisen, vastaanottamisen ja vastalahjan antamisen pakkoon. Maussin lahjainstituutio-teoria antaa uskottavan kuvan tavan alkuvaiheesta, mutta se ei ota huomioon myöhempää, yhteiskunnan sosiaalisten vuorovaikutusten kentässä tapahtunutta muuntumista. Siksi onkin aluksi syytä tarkastella ajamisen historiallisia kehityslinjoja.

3. Ajamisen historiallinen tausta

Kustaa Vilkuna on suomalaisten vastavuoroista vaihdantaa koskevissa tutkimuksissaan selvittänyt *ajaa*-sanana etymologista taustaa. Hän on todennut, että sanalla on yleisen merkityksensä lisäksi viron kielestä lainautuva murteellinen merkityssisältö 'kerätä saatavia, kymmenyksiä ja veroja'. Tämä murteellinen merkityssisältö sanalla esiintyy Suomessa ilmeisesti vain Kymenlaakson alueella. (Vilkuna 1964b, 128–129.) Paitsi etymologisesti myös kansatieteellisten levinneisyyskarttojen pohjalta voidaan rakentaa oletus, että tapa olisi alkuperältään virolainen. Ensinnäkin Suomen puolella ajalemista koskevia kuvauksia on taltioitu vain kahdelta paikkakunnalta, Askolasta ja Virolahdelta. (SKS:n kokoelma E 37, J. Tyyskä 1892, 1909.) Sen sijaan Suomenlahden eteläpuolella ajaminen on ollut ilmeisen syvään juurtunut tapa. Näiden havaintojen pohjalta voi rakentaa yleistyksen, että ajaminen olisi ollut tunnettu vaihdantatapa Viron lisäksi Suomessa ainakin Askolan ja Virolahden välisellä alueella Kymenlaaksossa. Tavan alkukantaisuus antaa aiheen olettaa, että tapa olisi saattanut levitä Suomenlahden pohjoispuolelle asutuksen mukana. Alueenhan asuttivat pysyvästi viimeistään 1200-luvulla mm. virolaiset kalastajat. Virumaalaisten asutushistoriallista jäämistöä Kymenlaaksossa edustaa esim. vanha nimipesue *Virolahti*, *Virojoki* ja *Virojärvi* (Vehkalahti) (Talve 1996, 226; Vilkuna 1964a, 162–163). Toinen ajamisen leviämistä edistänyt tekijä oli varmasti suomalais-virolainen seprakauppa. Se oli kahden erilaisessa ympäristössä elinkeinoa harjoittavan ryhmän, Suomenlahden kalastajien ja virolaisten maanviljelijöiden, keskinäinen vaihdantasuhde, joka ilmeisesti alkujaan oli perustunut vastavuoroisuuteen. Molempien kansanomaisten vaihdantatapojen, seprakaupan ja ajamisen, piirissä viinaryypyn nauttiminen tunnettiin vaihdantasuhteen solmimiseen liittyvänä rituaalina (Peltoneń 1988, 47–48, Vilkuna 1964a, 162–164).

Ajaa-sanana verotukseen viittaava yhteys antaa aiheen olettaa, että ajamisen varhaisvaiheet liittyisivät muinaisiin verotuslaitoksiin. Virolaisten ensimmäisen veronkannon panivat toimeen varjaagivalloittajat viikinkiajalla. He eivät tuoneet virolaisille omaa verotusjärjestelmäänsä vaan järjestivät saata-

vien keruun virolaisen vakkalaitoksen aluejaon ja tapaperinteiden pohjalta. Vakkalaitos oli jakautunut alueellisiin yksiköihin, pitäjiin, joiden piirissä muinaiset virolaiset harjoittivat primitiivisille yhteisöille ominaista hedelmällisyyskulttia ja siihen liittyviä uhripitoja. (Korhonen 1923, 21.) Nämä vakkayhteisön piirissä harjoitetut menot on kuitenkin ymmärrettävä laajemmin kuin pelkkänä yksilön ja Jumalan välisenä toimituksena. Yksilön hyvinvoinnin tavoittelu ilmeni myös suhteessa muihin yhteisön jäseniin. Tämä kokonaisvaltainen suhtautuminen toteutui jatkuvana yksilöiden välisenä lahjojenvaihtona. (Gurevich 1992, 188–189.) Tosin on epäselvää, liittyikö uhripitoihin alun perin oluen käyttöä, sillä virolaisten tiedetään varmasti käyttäneen olutta vasta 1000-luvulta lähtien (Räsänen 1977, 151).

Varjaagiherruuden myötä vakkalaitos kehittyi maalliseksi verotuslaitokseksi. Uhrilahja muuttui veroksi, jota miehittäjät saapuivat määräajoin keräämään. Tähän oli luonnollinen tilaisuus kansan kokoontuessa suurin joukoin yhteen sadonkorjuun jälkeen uhrijuhlia viettämään. ”Näin vakka alkoi muuttua uhrijuhlan merkityksestä vakkaveroa, sen kantoa ja siihen liittyvää olutkestitystä tarkoittavaksi termiksi.” (Niitemaa–Hovi 1991, 36.) Saksalaisten saapessa 1200-luvulla Baltiaan he säilyttivät vanhan verotuslaitoksen kestäviksi, käytänteiksi ja verotavaroiksi. Myöhemmin vanhan pitäjäjaon pohjalta kehittyi kartanolaitokseen liittyvä vero- ja hallintopiirijärjestelmä. (Mt., 36.) Ilmeisesti lahjojenvaihtoinstituutio osoittautui varsin käytännölliseksi toimintaperiaatteeksi oloissa, joissa yhteiskunnallinen järjestäytyminen otti vasta ensi askeliaan.

Yhtäältä hallinnollisten käytänteiden esimerkin pohjalta ja toisaalta lahjojen vaihdon jatkumona kehittyi eräänlainen talonpoikien keskinäisen taloudellisen yhteistyön muoto, ajaminen. Seuraavassa hahmottelen niitä pitäjän talonpoikaisyhteisössä vallinneita taloudellisia sosiaalisia syitä, jotka säilyttivät tämän arkaaisen tavan elinkelpoisuuden.

Ensinnäkin on huomattava, että keskiaikainen verotus oli sikäli yhteisvastuullista, että suurin osa maksuista oli kaikille pitäjän talonpojille yhteisiä. Verot suoritettiin veroesineinä, parseleina, sekä verokestityksinä pitojen muodossa. (Kaukiainen 1970, 164; Voionmaa 1912, 49–50.) Ensin mainitut rasitukset eivät luonnollisestikaan jakautuneet tasan pitäjän verovelvollisten kesken. Liiallisten verorasitteiden ja toisaalta alati uhkana olevien katojen seuraukset olivat haitallisia sekä yksittäiselle talonpojalle että yhteisön veronmaksukyvyille. Olihan yhteisönkin edun mukaista säilyttää mahdollisimman monta pitäjän talonpoikaa veronmaksukykyisinä, jotta pysyvistä verorasitteista kyettäisiin suoriutumaan. Ajamisesta kehittyi eräänlainen yhteisöllinen suojaverkko, sosiaaliavun muoto, joka turvasi yhteisön jatkuvuuden.

Marcel Maussin esittämästä sukusidonnaisesta organisaatiotaustasta poiketen virolais-suomalainen lahjainstituutio perustui alueelliseen organisaatioon. Sukusidonnaisuuden korvasivat symbolinen veljeys ja ystävyys. Vaihdata-

suhteen jatkuvuudelle oli olennaista, että lahjan eli viinaryypyn vastaanottamisella ja vastavuoroisella avuntarjoamisella puutetta kärsineelle talonpoika varmisti vaihtosuhteen jatkuvuuden ja samalla oman toimeentulonsa mahdollisen verorasituksen, puutteen tai kadon sattuessa hänen omalle kohdalleen. Tällaisesta vaihdantasuhteesta hyötyivät siis ajan mittaan kaikki osapuolet. (Raussi 1966, 118.) Näiden ystävyysuhteiden puitteissa harjoitettua omaisuuden siirtoa valtiolta ei katsellut ilmeisesti kovin suopeasti. Syvään juurtuneen kansantavan kitkemisen mahdottomuuden huomasi kuitenkin jo kuningas Maunu Eerikinpoika. Viipurin läänin talonpojille vuonna 1347 osoittamassaan käskykirjeessä hän antoi asianomaisille vero- ja suoritusohjeiden ohella luvan ostaa ja vaihtaa kaikkia syötäviä tavaroita. Kansanomaisen vaihdanta, myös ajaminen, sai privilegionomaisen luonteen aikana, jolloin rahan käyttö oli vähäistä ja maakauppa kiellettyä. (Hausen 1910, 203–204.)

4. Ajamisen yhteiskunnalliset edellytykset

Tutkittuani ajamisen taustoja hahmottui kuva tavan toimintaperiaatteista ja niitä ylläpitäneistä käytänteistä. Niiden tiedostaminen onkin keskeistä, kun lähdetään tarkastelemaan vaihdantasuhteen jatkuvuuden edellytyksiä. Mielenkiintoisen näkökulman tarjoaa suomalaista yhteiskuntaa 1800-luvulla ravistellut sivilisaatioprosessi. Sen aikana ajamisen jatkuvuus Suomenlahden pohjoispuolella tapana katkesi ja hävisi. Sivilisaatioprosessi antoi suomalaiselle kulttuurikäsitteistölle uudet, kansallisesti painottuneet merkityssisällöt. Uudet kulttuuriset normit syntyivät ihmisten jokapäiväiseen elämään liittyvien vaikutteiden pohjalta. Tämä arkipäivän mentaliteettien tasolla tapahtunut asenteiden muutos heijastui paitsi ihmisten ulkoisessa käytöksessä, myös ajeluperinteen tavoitteenasettelussa. (Vrt. Elias 1978, 5–6.) Vertaileva näkökulma ilmiön Suomenlahden eteläpuoliseen kehitykseen on hedelmällinen. Miksi ajaminen säilyi Virossa elinvoimaisena kansanomaisen vaihdannan muotona vielä senkin jälkeen, kun tapa oli Suomesta hävinnyt (vrt. Karu 1962, 276–277)?

Eljas Raussin aikana ajaminen ei ollut enää pelkkä veroa maksavien talonpoikien sosiaalinen turvaverkko, johon puutteen sattuessa olisi turvauduttu. Tapa oli laajentunut yhteiskunnan vähävaraisten keinoksi hankkia elintarvikkeita. Raussin mukaan viinalla ajelemisesta oli tullut "mierulaisten", etupäässä köyhien, kerjäämisen muoto. Tapaa ohjaavat perinteiset toimintaperiaatteet olivat vielä voimissaan Virolahdella, joskin alkuperäisestä lahjojen vaihtokäytännöstä muuntuneina. Aiemmin näennäisen vapaehtoisuuden ja vastavuoroisuuden oli korvannut sopimuksellisuus. Kestityksenä tarjottu ryyppy oli saanut merkityksen rahaa vastaavana vaihdannan välineenä. Ryyppyn jälkeen tarjoajalla oli oikeus pyyttää haluamaansa vaihtotuotetta, jonka toinen oli

velvollinen antamaan vanhaa tapaa kunnioittaakseen. (Raussi 1966, 117–118; vrt. Lehtonen 1990, 108–109.)

Virolahti joutui 1840-luvulla Pietarin puukaupan ja rahdinajon vaikutuksesta rahatalouden piiriin (Kaukiainen 1970, 575–576, 583). Pitäjän vauraimmille talonpojille avautui tämän myötä mahdollisuus kasvattaa sosiaalista kiihua suhteessa tavalliseen rahvaaseen. Raussin kuvauksesta huomataan ajamisen olleen tilattoman väestön ja talollisten keskinäistä vaihdantaa. Tästä seurasi kumppanuudelle tiettyjä rajoituksia, ainakin mikäli haluttiin suhteen jatkuvan pitkään. Epätasaisessa vaihtosuhteessa painottuneet materiaaliset syyt olivat rasite, joka vähitellen katkaisi suhteen jatkuvuuden. Markkinatalous, lisääntynyt rahan käyttö, varallisuuden ja myös ylellisyyden laajempi jakautuminen kansan keskuuteen synnyttivät yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja samalla vastavuoroisuuden vastavoimia. (Lehtonen 1990, 116–117.) Ajamisperinteen jatkuvuuden katkeamisen tarkastelua tästä näkökulmasta tukee rinnastus Suomenlahden eteläpuoliseen kehitykseen. Suomalaisilla talonpojilla oli virolaiseen maarahvaaseen nähden merkittävästi parempi yhteiskunnallinen asema. Virossa talonpojat olivat saksalaisen yläluokan alainen maaton yhteiskuntaluokka, joka oli sosiaaliselta koostumukseltaan huomattavasti yhtenäisempi ja tasavertaisempi kuin suomalainen talonpoikaisluokka. Maarahvaan piirissä sosiaalinen eriarvoisuus kehittyi vasta 1860-luvulta lähtien, jolloin talonpoikaismaan lunastusoikeus tuli voimaan Virossa. (Niitemaa–Hovi 1991, 294–295, 300.)

Toisaalta on huomattava, ettei ajaminen synnyttänyt ristiriitoja ainoastaan talonpoikien ja tilattomien välille. Ristiriidat heijastuivat myös suomalaisen yhteiskunnan vertikaalisissa suhteissa siten, että papit ja kartanonomistajat vastustivat ajamista. Kansantapa oli ristiriidassa yhtäältä heidän omaksumiensa kansanvalistuksen aatteiden ja toisaalta heidän taloudellisten etujensa kanssa. Viinan käyttöä vaihdannan välineenä nuottakalastuksen yhteydessä tutkinut Sven Andersson on havainnut, että nuottamiehet lahjoittivat kaloja ajajille yhteisestä saaliista ennen sen jakamista ja kymmenysten ottoa. Tämä aiheutti menetyksiä kartanonherroille ja papeille, jotka eivät itse olleet alustalaisten tavoin nuottaa vetämässä. (Andersson 1953, 47–48.) Yläluokan omaksumaa kristillissävytteistä maailmankatsomusta ja edellä esitettyä taloudellista hävikkiä vasten ylempien yhteiskuntakerrosten kielteinen asenne kansan viinan käyttöä kohtaan käy ymmärrettäväksi. Ilmeisesti tältä pohjalta kehittyivät ylempien yhteiskuntaluokkien piirissä ne kansanvalistukselliset ajatukset, jotka vaativat kansalta ehdotonta raittiutta ja siveellisyyttä.

5. Viinan luonne vaihdannan välineenä

Itse vaihdantainstituutioon kohdistuvassa vertailevassa tutkimuksessa on keskeistä havaita ero vaihdannan välineissä. Olut ja muut juomat olivat Maussin

tuokimien alkukantaisten yhteisöjen piirissä täysin vieraita vaihdannan välineitä (Mauss 1954, 21, 27–28, 43; Peltonen 1988, 46–47). Oluen käyttö vakka-kestityksissä oli ilmeisesti varjaagien välittämä saksalaislähtöinen kulttuurilaina (Räsänen 1977, 81, 151–152). Rituaalinen ”viinalla ajelu” voitaisiin tämän perusteella ajoittaa varhaiskeskiaikaiseksi kulttuuri-ilmiöksi, vaikka onkin huomattava, että lahjojen vaihto sinänsä oli vanhempaa perintöä. Vasta 1600-luvulta lähtien ajelulle ominainen väkevä viina korvasi oluen vaihdannan välineenä. 1700-luvulla viinan rooli vakiintui, sen käyttö liittyi niin arkeen kuin juhlaankin. (Mäntylä 1991 180–181.) Viinan käytön leviämistä suomalaisen talonpoikaiskulttuuriin ja erityisesti vaihtosuhteisiin voidaan pitää kauppiaiden välittämänä innovaationa. Suomenlahden eteläpuolelle viina sen sijaan on välittynyt eri kehityksen kautta. Virossa viinanmyynti oli saksalaisten moisionomistajien etuoikeus. Yläluokan roolia alkoholikulttuurin välittäjänä vahvistaa Länsi-Inkeristä muistiin merkitty runosäe ”Menin viinaa Virossa, Osmeroilta ottamaan”, jossa *osmeroin* on arveltu tarkoittavan juuri viinaa myyvää saksalaista moisionomistajaa (ks. Nirvi 1982, 69). Kansan omaksuma tapa tuotti Suomenlahden eteläpuolella yläluokalle tuloja, eikä virolaisen rahvaan alkoholikulttuuri saanut samalla tavoin negatiivisia merkityssisältöjä kuin Suomessa.

Lahjojen vaihdossa oluen ja myöhemmin viinan käyttö heijastaa kansan voimakkaan myönteistä suhtautumista alkoholiin. Harvinainen viljatuote koettiin pohjoisilla maanviljelysseuduilla juhlavana ja vetovoimaisena nautinta-aineena, jota käytettiin halukkaasti lämmikkeenä yön lomassa. Näin alkoholin saama erityisasema lahjana tulee ymmärrettäväksi. (Peltonen 1988, 46–47.) Viina ei siis alun perin ollut rahaan verrattava vaihdon väline vaan vaihtosuhteen solmimiseen liittynyt ystävydenosoitus, joka ylläpiti yhteisön sisäistä yhteenkuuluvuutta. Tässä muodossa kestitystä esiintyi vielä Raussin aikakin kahden eri elinkeinon harjoittajien keskinäisessä vaihdannassa. Myös 1900-luvulla viinan käyttöä esiintyi Itäisen Suomenlahden alueella lahjojen vaihdon välineenä mm. morsiusavun keruussa ja seprakaupan piirissä (Nirvi 1982, ks. *susia*; Talve 1996, 226).

Kansanvalistuksen aatteiden myötä viinaan liittyneet positiiviset mielteet katosivat. Ajamisen kohdalla prosessi oli hidas mentaliteettien tasolla tapahtunut muutos. Se merkitsi vähittäistä epäsiveellisiksi koettujen vanhojen normien kieltämistä, mikä Suomessa huipentui perinteisen lahjajuoman käytön totaaliseen kieltämiseen vuoden 1866 kotipolttokiellolla. Vaihdannan välineenä viinan korvasi yhtä lailla lämmikkeeksi sopiva kahvi. Voidaan siis puhua tapakulttuurin funktion muutoksesta. Toimintaedellytykset, jotka olivat yhteiskunnassa ylläpitäneet vastavuoroista vaihdantaa, sopeutuivat muuttuneen yhteiskunnan vaatimuksiin.

LÄHTEET

Painamattomat

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto, Helsinki. Kokoelma E 37 (J. Tyyskä, maataloutta koskevat kuvaukset vuosilta 1892 ja 1909.)

Painetut

- ALLARDT, ERIK 1983: *Sosiologia I*. Porvoo.
- ANDERSSON, SVEN 1953: Primitiv byteshandel på forna fiskelägen. *Budkavlén* 32. Åbo.
- ELIAS, NORBERT 1978: *The history of Manners. The Civilizing process I*. New York.
- GUREVISH, ARON 1992: *Historical Antropology of the Middle Ages*. Cambridge.
- HAUSEN, REINHOLD 1910: *Finlands medeltidsurkunder I*. Helsinki.
- KARU, ELLEN 1962: Abiajaminen – vanavastikuse abistamise komme. *Emografia Muuseumi Aastaraamat 18*. Tartu.
- KAUKIAINEN, YRJÖ 1970: *Viirolahden historia I. Vuoteen 1850*. Lappeenranta.
- KORHONEN, ARVI 1923: *Vakkalaitos. Historiallisia tutkimuksia*. SHS 6. Porvoo.
- KUUSI, MATTI 1953: *Vanhan kansan sananlaskuviisaukset. Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*. Helsinki.
- LEHTONEN, HEIKKI 1990: *Yhteisö*. Tampere.
- MAUSS, MARCEL 1954 (1925): *The Gift. The forms and functions of exchange in archaic societies*. New York.
- MÄNTYLÄ, ILKKA 1991: *Suomalaisen juoppouden juuret: viinapoltto vapauden aikana*. SHS 423. Jyväskylä.
- NIITEMAA, VILHO – KALERVO HOVI 1991: *Baltian historia*. Toinen laitos. Jyväskylä.
- NIRVI, R. E. 1982: *Petojen nimitykset kosinta- ja hääsana-astossa*. Suomi 123:3. SKS. Helsinki.
- PAULAHARJU, SAMULI 1947: *Vaeltaja tunturien maassa*. Porvoo.
- PELTONEN, MATTI 1988: *Viinapästä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalhistoriasta*. Lumi ja jää. Helsinki.
- RAUSSI, ELJAS 1966: *Kansanelämää Virolahdella 1840-luvulla*. Toim. SULO HALTONEN. SKS 280. Helsinki.
- RÄSÄNEN, MATTI 1977: *Ohrasta olutta, rukiista ryypättävää. Mietojen kansanomaisten viljajuo- mien valmistus*. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen tutkimuksia 6. Jyväskylä.
- TALVE, ILMAR 1996: *Suomenlahden ulkosaarten kansankulttuuri. Lavansaari, Seiskari, Suursaa- ri, Tytärsaari*. SKS 630. Jyväskylä.
- VILKUNA, KUSTAA 1964a: *Kihlakunta ja häävuo- de. Tutkielmia suomalaisen yhteiskunnan järjes- täytymisen vaiheilta*. Helsinki.
- 1964b: *Suikiminen ja saaliin vaihtokauppa. Kalevalaseuran vuosikirja 44*. Helsinki.
- VOIONMAA, VÄINÖ 1912: *Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä*. Por- voo.

MIKKO KERO: *'Driving the rounds' – the rise and fall of institutionalized exchange in the subsistence economy*

Cultural and traditional phenomena are always dependent upon the surrounding society, and therefore tend to powerfully maintain social continuity. Similarly, in his study of the institutionalized exchange of gifts among primitive peoples, Marcel Mauss argues that the perpetuation of such exchange relationships reflects forces promoting social continuity.

My own research has focused on a phenomenon reminiscent of the institutionalized exchanges of gifts studied by Mauss, i.e. the custom of 'driving the rounds' practised on both sides of the eastern Gulf of Finland. Within Finland, this custom is only recorded from the Kymi Valley, but

in Estonia, on the south side of the Gulf, institutionalized exchange systems were a firmly established popular custom. It may therefore be posited that this practice had spread into Finland from the south through popular contacts, e.g. in conjunction with the *sepra* trade.

The origins of the custom evidently derive from the exchange of gifts in conjunction with popular fertility cults. These were sacrificial cults, aimed at total wellbeing, and expressed in the relationship of the individual not merely to God, but also to other people. Friendship was cultivated through the giving of presents, and should be responded to by the giving of presents in return. On the first page of his famous essay, Mauss poses his question concerning the continuity of the exchange relationship: What drives the recipient of a gift to respond with a return gift and thus extend the relationship?

In the early Middle Ages, the Varangian invaders who conquered Estonia and Courland organized their tax collection around the institutionalized systems of exchange practised among the people; an assembly for a sacrificial celebration was a perfect opportunity to collect taxes. In time, the sacrificial gift thus became transformed into a bushel tax, which the conquerors claimed at regular intervals in the form of hospitality. Following the example of such administrative practices, and also deriving from archaic traditions of the exchange of gifts, there arose the custom of 'driving the rounds'. At harvest time, a peasant in economic straits would visit neighbouring hamlets with a leather flask or keg of spirits. By offering a drink to the harvesters, he would hope to be allowed to share the crop. The peasant was never asked why he was offering drinks, since everyone knew the reason. 'Driving the rounds' thus constituted for the rural population a safety-net, by means of which individual peasants in want could obtain assistance.

The maintenance of the institutionalized exchange of gifts seems to predicate certain conditions or functional principles, such as equality of status between the partners, i.e. that both of them stood to benefit from the system. Peasants were at the mercy of fate, and none of them could be sure of the future; anyone might be hit by famine, crop failure, or crippling taxes. It was therefore valuable to belong to a community of exchange, and thus ensure access to assistance when needed.

The persistence of the custom cannot be adequately explained, however, in terms of external practices or functional principles. The reasons for the continuity of the custom have to be looked for in its functional conditions. An interesting perspective is offered by an examination of the final decline of the custom of 'driving the rounds', which coincided with the civilizing process which shook Finnish society during the 19th century. This process was shaped by strict Lutheranism, and took the form of 'improvement' aimed at the people by the upper orders of society. The use of alcohol in the popular institution of exchange as a medium for the expression of friendship thus became totally reinterpreted in a negative light. On the south side of the Gulf, however, in Estonia, the sale of alcohol was a privilege in the hands of the German upper class, and never took on similar negative connotations.

The conditions for the perpetuation of the institution of exchange thus comprised on the one hand the alcohol used as medium of exchange, and on the other the requirement of relative equality of status between the participants. A major imbalance of economic status between the partners would undoubtedly have created barriers to partnership. The impact of this factor can also clearly be recognized in a comparison of the Finnish and Estonian traditions. 'Driving the rounds' persisted as a flourishing custom among the Estonians well after it had died out in the Kymi Valley. In Estonia, towards the end of the 19th century, the landless peasant class was considerably more homogeneous in social status than was the case in Finland. In the Kymi Valley, income from the sale of timber, and profits from freight transport to St Petersburg, steadily widened the gap from the landless population.

The findings from my research can be extrapolated more generally to factors maintaining the institutionalized exchange of gifts in Finland, where spirits were recognized more widely as a recognized form of gift.

